

KASBIY KOMPETENTLIK TUSHUNCHASI VA UNING ELEKTRON TA'LIM MUHITIDA RIVOJLANTIRISH ZARURIYATI

Axborot texnologiyalari kafedrasini mudiri. Abdullayev Zafar¹
stajyor-o'qituvchi. Ungalov Sanjar²
MYAMT yo'nalishi, 212-guruh talabasi. Muzaraimov Sardorbek³
“TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti

Аннотасија:

Kasbiy kompetentlik, insonning kasbiy faoliyatlarida mutaxassisligi, sohasida mutaxassisligi va samaradorligi ta'minlaydigan tushunchadir. Bu tushuncha kasbiy bilimlarga erishish, kasbiy ko'nikmalarga ega bo'lish va ularni amalga oshirishga yordam beradi. Elektron ta'lim muhiti rivojlanishining asosiy maqsadi, insonlarga kasbiy kompetentsiyalarni rivojlantirish yordamida ularning o'zlarini o'zlashtirish va yangi kasbiy ko'nikmalarni o'rganishga imkoniyat yaratishdir.

Аннотасија

Профессиональная компетентность – это понятие, обеспечивающее компетентность человека в его профессиональной деятельности, компетентность в своей области и работоспособность. Эта концепция помогает достичь профессиональных знаний, приобрести профессиональные навыки и реализовать их. Основной целью развития электронной образовательной среды является создание возможности людям самосовершенствоваться и осваивать новые профессиональные навыки посредством развития профессиональных компетенций.

Annotation

Professional competence is a concept that ensures a person's expertise in his professional activities, expertise in his field and efficiency. This concept helps to achieve professional knowledge, acquire professional skills and implement them. The main goal of the development of the e-learning environment is to create an opportunity for people to master themselves and learn new professional skills through the development of professional competences.

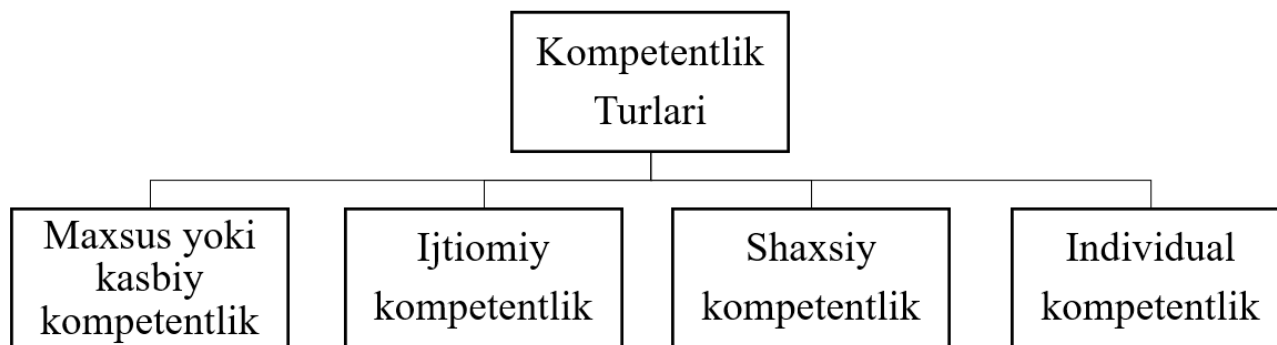
Kalit so'zlar: Kasbiy kompetentlik, elektron, education, ta'lim muhiti, zamonaviy talim.

Kirish. “Kompetentlik” tushunchasiga olimlar, mutaxassis va tadqiqotchilar tomonidan bir qator ta'riflar berilgan. Ularni umumlashtirgan holda kompetentlikni muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga umumiy qobiliyat va kasbiy tayyorgarlikda namoyon bo'luvchi bilim, tajriba va ko'nikmalarga asoslangan integrallashgan bir qator sifatlar majmui deb ta'rif berish mumkin. Fikrimizcha, kompetensiya va kompetentlik tushunchalari o'zaro bog'liq bo'lib, bilim, malaka va ko'nikma tushunchalarini o'zida mujassamlashtiradi, shaxsning maqsadga yo'naltirilganligi, muammolarni chuqur his qila olishi, sinchkovlikni namoyon etishi, kreativ fikrlashga ega bo'lishi kabi sifatlarni o'z ichiga oladi[1].

A.K.Markova va B.Nazarovalar tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlar bevosita pedagogning kasbiy kompetentligi va uning o'ziga xos boshqa sifatlarini o'rganishga yo'naltirilgan. B.Nazarova tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlar natijasiga ko'ra kasbiy pedagogik kompetentlikning quyidagi turlari sanab o'tiladi[2]:

maxsus yoki kasbiy kompetentlik (kasbiy faoliyatni yuqori darajada tashkil etish);
autokompetentlik (o'zini ijtimoiy-kasbiy rivojlantira olish);
ekstremal kasbiy kompetentlik (kutilmagan vaziyatlarda ishlay olish);

ijtimoiy kompetentlik (kasbiy faoliyatni hamkorlikda tashkil etish, ijtimoiy mas’ullik).

1-rasm. A.R.Markova tasnifi bo'yicha pedagog kompetentligi turlari.

“Kasbiy kompetentlik” tushunchasi ta’lim sohasiga bir qator ilmiy-amaliy tadqiqotlar, ijodiy va psixologik izlanishlarning natijasi sifatida kirib kelgan. Jumladan, N.A.Muslimov, M.H.Usmonboyeva, D.M.Sayfurov, A.B.To’rayevlar tomonidan o’tkazilgan tadqiqotlarda kasbiy kompetentlikka quyidagicha ta’rif beriladi: “Kasbiy kompetentlik — mutaxassis tomonidan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo’lgan bilim, ko’nikma va malakalarning egallanishi va ularni amalda yuqori darajada qo’llay olinishi”[5]. Oliy ta’lim muassasalarida professor-o’qituvchilarning pedagogik kasbiy kompetentlikka ega bo’lishlarining asosi sifatida quyidagilarni keltirish mumkin:

doimiy tarzda o’z bilimlarini izchil boyitib boradi;

axborot vositalaridan foydalanib yangi axborotlarni o’zlashtiradi;

zamonaviy talablarni chuqur anglaydi;

yangi bilimlarni izlab topadi;

ularga kreativ yondoshib, qayta ishlaydi va o’z amaliy faoliyatida samarali qo’llaydi;

murakkab jarayonlarda noaniq vazifalarni bajarish va to’g’ri qarorlar qabul qilishda;

bir-biriga zid ma’lumotlardan oqilona va o’rinli foydalanishda;

kutilmagan vaziyatlarga moslashuvchan harakat rejasiga ega bo’la olishda.

Muommoning qo’yilishi: Bugungi kunda elektron ta’lim jadal rivojlanuvchi soha hisoblanadi, uning rivojlanishi 1980-yillardanoq (masofadan o’qitish va televizion kurslar shaklida) boshlangan. Texnologiya taraqqiyotining izchil rivoji, ta’lim jarayonida masofadagi farqni tamomila sezmaslik, talaba yoki tinglovchini xuddi auditoriya ichida his qiladigan darajadagi dastaklarni ta’minlab berdi. Elektron ta’lim bir vaqtning o’zida audio, video, slayd-shou, Word va PDF hujjatlari ko’rinishidagi va turli formatdagi materiallar bilan yaqindan tanishish imkonini beradi. Chat va forumlar orqali vebinarlarni o’tkazish va o’qituvchilar bilan muloqotda bo’lish foydalanuvchilarning o’zaro hamkorlikda faoliyat olib borish imkoniyatlari amalga oshiriladi.

Tadqiqot uslubi: Kasbiy kompetentlik masalalari, ayni paytdagi pedagogika, psixologiya, sotsiologiya va menejment sohasida faoliyat yuritayotgan talqiqotchilarning diqqat markazidagi masalalardan biri bo’lib kelmoqda. Ularning fikrlarini umumlashtirgan holda kasbiy kompetentlik asosining o’ziga xos modelini taklif etish mumkin. Tavsiya etilgan modelda keltirilgan parametrlarni o’rgangan holda, ular o’rtasidagi uzviy bog’liqlik va bir-birini to’ldirish xususiyatlari mavjudligini ko’rishimiz mumkin. Masalan, turli shart-sharoitlarga moslasha olish, bir vaqtning o’zida, zamon talablarini to’g’ri anglash va qaror qabul qilish bilan bog’liqdir.

2-rasm. Kasbiy kompetentlik asoslari modeli.

Jadal rivojlanishda davom etayotgan taraqqiyot milliy ta'lim tizimiga va uning sifatiga tobora qat'iy mezon va talablarni o'rnatib kelmoqda. Zamon talablari bilan hamnafas holda qadam tashlab borish ko'p jihatdan AKT imkoniyatlaridan keng foydalanishni taqozo etmoqda. Elektron ta'limni rivojlantirish, bu boradagi eng muhim jihatlardan biri sanaladi. Zamonaviy axborotlashgan jamiyat pedagog kadrlar tayyorlash sifatiga alohida talablar qo'yadi. Zamonaviy pedagog kadrlardan INTERNETning axborot resurslaridan maqsadli foydalana olish, mustaqil bilimlarni olishlari jarayonida axborot va kommunikatsiya texnologiyalari vositalari imkoniyatlarini joriy etishi talab etiladi.

Kasbiy kompetentlikni elektron ta'lim muhitida rivojlantirish zaruriyati:

eng avvalo, ta'lim xizmatlari bozori nafaqat milliy darajada balki jahon miqyosida raqobatning tobora kuchayib borayotganligi;

ta'lim jarayonini ta'lim oluvchilarning ehtiyoji, imkoniyati, bilim darajasi va ularning ta'lim olishi vaqtini mustaqil belgilashiga moslashib borayotganligi;

kasbiy kompetentlikning oshirish masalasi ta'lim sifati bilan bevosita aloqadorligi;

ta'lim oluvchilarga dunyoviy bilimlarni berish, zaruriy malaka va ko'nikmalarni egallashida pedagog va rahbar xodimlar mas'uliyatining oshib borishi;

ta'lim oluvchilarda o'rganilayotgan hodisa va jarayonlarni modellashtirish orqali fan sohasidagi o'zgarishlarni chuqur darajada o'zlashtirishga bo'lgan ehtiyojning ortib borishi;

Natijalar: Ta'lim sohasidagi muhim o'zgarishlar internet paydo bo'lishi va uning hayyotimizga izchil tarzda kirib kelishidan keyin sodir bo'ldi. Texnologik taraqqiyotning muhim yutuqlaridan biri sanaluvchi smartfonlar (aqlli telefonlar)dan foydalanishni, matnli xabarlarni jo'natishni va internetdan foydalanishni deyarli hamma yaxshi biladi, shuning uchun "on line" kurslarda ishtirok etish va ishlash oddiy holat hisoblanadi.

Didaktika nuqtai nazaridan muhim ahamiyat kasb etadigan, elektron ta'lim va axborot texnologiyalarini joriy etish orqali samaradorlikka erishiladigan metodik maqsadlarga erishiladi:

- o'qitish jarayonini individuallashtirish va differensiyalash;
- teskari aloqa orqali o'quv faoliyatining nazoratini olib borish;
- o'z-o'zini nazorat qilish va baholab borish;
- o'quv materialini o'zlashtirish jarayonida mashq qilish va mustaqil tayyorgarlikni tashkil etish;
- o'quv jarayoni vaqtini tejab qolish;

Xulosa: Kasbiy kompetentlik, insonning so'zlashish, yozish va boshqa tushunchalarni tushunish, tahlil qilish, tadbir olish va javobgarlikni oshirishga qodir bo'lishi bilan bog'liq jamiyatimizning yuqori

darajadagi kerakli xususiyatidir. Bu, barcha sohalarda, shu jumladan ta'lim sohasida ham, muhimdir. Elektron ta'lim, bugungi kunda, kasbiy kompetentlikni rivojlantirish uchun muhim vosita bo'lib hisoblanadi. Elektron ta'lim platformalari, o'quvchilarni o'rganish va o'zlashtirishga imkon beruvchi turli xil usullar va dasturlar taklif etadi. Shu jumladan, o'quvchilarga o'z ishlari va fikrlari bo'yicha fikr bildirish va ularga taqdim etish, yozish va matnlar tuzish, tasvirli va videoli darslar, interaktiv veb-saytlar va ko'p narsalarni o'rganish imkonini beradi. Elektron ta'limda kasbiy kompetentlikni rivojlantirish zaruri, chunki bu usul yordamida o'quvchilar, ma'lumotlarni samarali va tizimli tarzda o'rganishlari va o'z ishlari va fikrlari bo'yicha fikr bildirishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mallaev O. Yangi pedagogik texnologiyalar. T. 2000. Klarin M.V. Pedagogicheskaya texnologiya v uchebnom protsesse. Analiz zarubejnogo o'p'ita // M.: Znanie, 1989 / Novoe v jizni, nauke, texnike. Ser. « Pedagogika i psixologiya ». № 6. Shamshieva N.N. Strategiya innovatsionnogo razvitiya vysshix uchebnyx zavedeniy v usloviyax integratsii « VUZ-proizvodstvo ». Monografiya. T.: "Iqtisodiyot", 2016. S.156. Tolipov O'., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. 2005.
2. Nazarova N.M. Spetsialnaya pedagogika. M.: «Akademiya» , 2005. S 345-346
3. Muslimov N.A., Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., To'raev A.B. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari /. – Toshkent, 2015. – 5 bet.
4. Strajev V.I. Texnologiya informatsionnogo obshchestva /B.I.Strajev// Internet i sovremennoe obshchestvo: Materialy Vserossiyskoy ob'edinyonnoy konferentsii. Sankt-Peterburg, 20-24 noyabrya 2000.S 292.

Ilmiy rahbar: Abdullayev Zafar AT kafedrasini mudiri

TIAME
"TASHKENT INSTITUTE OF
IRRIGATION AND AGRICULTURAL
MECHANIZATION ENGINEERS"
NRU
NATIONAL RESEARCH UNIVERSITY

SEMANTIC STRUCTURE OF ENGLISH WORDS

Yuldashova Nargiza Abdukhalikovna
Teacher, English Department
Mixliyev Sanjar Shuhrat o'g'li
Student, Faculty of electric energy
"TIAME" National Research University

Most English words are polysemantic. It should be noted that the wealth of expressive resources of a language largely depends on the degree to which polysemy has developed in the language. Sometimes it is claimed that a language lacks words if the need arises for the same word to name different phenomena. Actually, it is exactly the opposite: if each word is found to be capable of conveying at least two concepts instead of one, the expressive potential of the whole vocabulary increases twofold. A well-developed polysemy is not a drawback but a great advantage in a language.

On the other hand, it should be pointed out that the number of sound combinations that human speech organs can produce is limited. Therefore at a certain stage of language development the production of new words by morphological means becomes limited, and polysemy becomes increasingly important